

Läraren som kulturbärare

Niklas Hallgren

LÄRARHÖGSKOLAN
KULTT1 IOL Kulturanalys i partnerområdet, VT 2004
Handledare: Karin Hultman

Niklas Hallgren

Läraren som kulturbärare

Sammanfattning

Oavsett åldersnivå hos eleverna är skolan kvinnoorienterad. Dels är en överväldigande majoritet av lärarna kvinnor och dels är lärandeformen i sin helhet anpassad efter normen *flickor* och inte *pojkar*. Till denna klassificering av flickor binds beteenden som lyhördhet, lugn, mognad och förmågan att fungera i grupp. Normen *flickor* ser inte till det biologiska könet utan snarare till dessa egenskaper och fler därtill, medan normen *pojkar* kopplar lekfull, sprallig och högljudd till könsrollen.

Denna uppsats baseras på de observationer som gjorts under VFU, Verksamhets Förlagd Utbildning, på Runbyskolans låg- och högstadium i Upplands Väsby och varar på frågorna om lärare projicerar sina egna kulturella normer vad avser synen på lärande i allmänhet och individ kontra kollektiv i synnerhet, samt om könsrollerna upprätthålls och/eller förstärks i skolans klassrum.

Arbetet påvisar att lärare mycket väl och tydligt projicerar sina egna kulturella normer vad avser synen på lärande i allmänhet och individ kontra kollektiv i synnerhet.

Vad gäller könsroller visar undersökningen en klar skillnad i synen på genus i lågstadiet kontra högstadiet. Kollektivtanken i lågstadiet som sådan verkar paradoxalt nog främja motsättningar mellan könen, eller i alla fall lyfta fram dem och synliggöra dem.

I högstadiet ses eleverna som individer vilket verkar motarbeta könsrollernas cementering och således är paradoxen ett faktum - individen är könlös.

Således, kollektivet bygger upp könsrollerna och individualiseringen bryter ned dem.

Innehåll

1. Inledning

1.1 Metod och frågeställningar

1.2 Forskningsläge

1.3 Litteratur

2. Undersökning

2.1 Eleverna

2.2 Lokalerna/Miljön

2.3 Normer

3. Diskussion

4. Källförteckning

1. Inledning

Denna uppsats baseras på de observationer jag gjort under min VFU, Verksamhets Förlagda Utbildning, på Runbyskolans högstadium i Upplands Väsby.

Jag har haft möjligheten att dels delta på min sons lektioner under en längre tid samt haft min VFU i samma skola, om än i högstadiet och inte lågstadiet. På så sätt har jag kunnat observera två lärares agerande med elever och hur de förmedlat dels skolans kultur och normer och dels deras egna.

1.1 Metod och frågeställningar

Oavsett åldersnivå hos eleverna är skolan kvinnoorienterad. Dels är en överväldigande majoritet av lärarna kvinnor och dels är lärandeformen i sin helhet anpassad efter normen *flickor* och inte *pojkar*. Till denna klassificering av flickor binds beteenden som lyhördhet, lugn, mognad och förmågan att fungera i grupp. Normen *flickor* ser inte till det biologiska könet utan snarare till dessa egenskaper och fler därtill, medan normen *pojkar* kopplar lekfull, sprallig och högljudd till könsrollen.

könsroll, sammanfattande term för socialt och kulturellt betingade skillnader mellan könen vad avser beteende, värderingar, normer, föreställningar, resurser, makt och prestige.¹

Mina frågeställningar utifrån detta resonemang blir således;

- Projicerar lärare sina egna kulturella normer vad avser synen på lärande i allmänhet och individ kontra kollektiv i synnerhet?
- Upprätthålls och/eller förstärks dessa könsroller i skolans klassrum och påverkar de i sådana fall undervisningen?

1.2 Forskningsläge

Vad gäller forskningsläget har jag via LHS arbetat en del med litteratur kring ämnet, men djupare insikt och undersökning kring andra forskares arbete har inte gjorts av arbetsekonomiska skäl.

¹ Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se>

1.3 Litteratur

Jag använder mig främst av boken *Kulturanalyser* för att förankra samt vidareutveckla mina funderingar kring mina observationer och slutligen fördjupa mina analyser.

Boken är författad av Billy Ehn och Orvar Löfgren och ger en väg in i kulturanalyserandet, och exempel blandas med olika infallsvinklar på observationer.

Dessutom har *Hur formars undervisning?* av Björn Falkevall hjälpt mig att få insikt i lärares vardag och deras tankesätt. Boken är baserad på 19 intervjuer med lärare om deras syn på skolämnen och vad som är viktigt respektive oviktigt att lära ut.

2. Undersökning

Min handledare, benämns här efter som "handledaren", för VFU i Runbyskolans högstadium är en medelålders man som lär ut SO-ämnen samt engelska och svenska. Min sons fröken, benämns här efter som "fröken", är en äldre kvinna som lär ut bland annat matematik och svenska för de lägre åldrarna. Deras arbetssituation har både skillnader och likheter.

Jag har ordnat mina iakttagelser i följande kategorier²;

- Eleverna, eftersom dessa inte bara är mottagare utan även är delaktiga i skapandet av miljön och lärarens roll.
- Lokalerna/miljön, eftersom detta påverkar stämning och möjligheter att agera.
- Normer, eftersom elever, föräldrar, skola, stat och lärarna själva ställer krav utifrån oskrivna normer som påverkar verksamheten.

2.1 Eleverna

Barnen i frökens klass har inte några ingångsvärden att tala om och hon måste således lära dem i stort sett allt, från att skriva bokstäver/räkna enklare matematik med addition och subtraktion till att sitta still vid bänken och lyssna på andra som pratar.

Frökens elever ser henne som facit, den allsmäktigt kunniga fröken och svarar oftast på frågor så som de tror att hon önskar att de skall svara. Situationen är välkänd och främjar inte lärandet.

Skillnaden mellan normer i hemmet och skolan kan leda till konflikter, och man behöver inte leta efter anledningar i föräldrarnas hemland eller traditioner.

² Jämför med Billy Ehn / Orvar Löfgren, *Kulturanalyser* (Malmö 2004) ss 28-29

Barn som lär sig att utforska, att pröva på själva, våga försöka och att ifrågasätta i sina respektive hem kommer antingen att kvävas av gängse normer eller ses som problem eftersom de faller utanför frökens och skolans disciplineringsform.

Flickor premieras tydligt av fröken med mjuk röst och större engagemang medan pojkar bemöts med skarpare tilltal eller alternativet att leka utanför klassrummet. Pojkar som inte accepterat normerna leker således utanför klassrummet när de upplevs som stökiga och missar då ännu mer.

Eleverna i handledarens klasser skiljer sig gentemot frökens barn på fler sätt än att de är äldre. För det första har de redan disciplinerats och kan fungera i grupp, och även om de inte vill medge det accepterar de skolans normer och regler. För det andra får de betyg efter vad de presterar varvid merparten arbetar hårdare. För det tredje försöker de bryta sig fria från behov och främja eller finna sitt eget jag, varvid de blir starkt individuella.

Den största skillnaden är dock synen på elev från lärare, skola och föräldrar. Tonåringarna förväntas dels vara stökigare, varvid toleransnivån ökar, samt dels mer ifrågasätta auktoriteter, varvid detta inte bara accepteras utan ses som ett utvecklingsled i elevens kritiska granskande. Samma beteenden skulle ha varit otänkbart i frökens klass.

2.2 Lokalerna/Miljön

Lågstadiets enplansbyggnader bildar friliggande gårdar med lekplatser, bänkar och träd på innergårdarna. Ett pittoreskt intryck som skapar en känsla av småskalighet. En tanke på individen, lek och lär samt inte minst närhet till naturen. Varje klass har två klassrum, som avdelas av ett kapprum, ett för ordinarie lektionsverksamhet samt ett för fritids och pysselaktiviteter som målning och syslöjd.

Överallt finns djurbilder och djurnamn, som Rävlyan med tillhörande bild på en räv. Skolan ligger nära skogen och man förstår hur viktig naturen är för skolverksamheten.³

Helhetsintrycket utstrålar kreativitet och nyfikenhet, men barnens kreativitet är kraftigt styrd och lokalernas mängder av utsmyckningar, alla gjorda av barnen själva, agerar mer reklam för skolan och kollektivet, se vad vi kan åstadkomma tillsammans, än inspirationskälla för det enskilda barnet.

³ Ehn / Löfgren, ss 32 - 33

Högstadiets lokaler ligger omgärdade av idrottsanläggningar; gymnastiksalen, fotbollsplanen, basketplanen samt skogen med otaliga löpspår. Inuti tvåvåningsbyggnaden är det tomt, och man kan bara i de mest optimistiska beskrivningarna kalla det hela för öppen planlösning. Man känner instinktivt att det saknas något. Paradoxalt nog är alltså lokalerna för eleverna som förväntas ta ansvar för eget undersökande och ifrågasättande lika motiverande och stimulerande som en tom parkeringsplats.

2.3 Normer

Hos fröken är den tydligaste normen *Kollektivet*. Här uppmanas barnen av oskrivna regler projicerade av omgivningen, lärare, föräldrar, skolan som institution och samhället i stort, att falla in i ledet.

När jaget och kollektivet kommer i konflikt måste jaget vika sig. Så länge "jag vill" är det samma som "vi ska" löper samvaron smidigt. Men när "jag vill" något annat straffas jaget med förmaningar, missnöje, ilska. När alla i en grupp "fungerar harmoniskt" blir förskoleläraren glad och berömmar alla i en klump ⁴

Samma norm används av handledaren, men på ett annorlunda sätt och med andra resultat. Där fröken använder förmaningar för att få barnen att ingå i kollektivet klassen och "göra som alla andra" använder handledaren normen som regler. "Om du gör så [handling som strider mot normen] får du lämna klassrummet..." Och eleverna är redan disciplinerade sedan tidigare varvid de accepterar detta hot om tillfällig "förvisning" och faller in i ledet igen för att undervisningen skall kunna fortsätta. Den största skillnaden mellan frökens och handledarens resultat av användanden av denna norm är att handledarens elever får ett alternativ och väljer själva vad de skall göra.

En intressant vinkling av detta är att kollektivet borde se gruppen som helhet inte individerna i den och således borde könsroller utraderas, men i frökens klass är resultatet det raka motsatta. Där premieras flickor som duktiga gruppmedlemmar och blir på så sätt både normens upprätthållare och fast i de beteenden som enligt tidigare varit bundna till deras könsroll.

⁴ Ehn / Löfgren, s 31

I handledarens klasser där individualismen premieras borde skillnader märkas mer och konflikter mellan könsroller uppdagas oftare, men synen på individen verkar snarare se förbi könsrollerna. Således bör en individualistisk syn vara effektivare för att motverka cementerandet av könsroller.

En annan norm är **Ordning och Reda!** I frökens klass skall barnen inte bara lära sig att vara en i gruppen utan också att ta ansvar för sina egna, men framförallt gruppens, saker. Var sak har sin plats och allt skall ske inom utsatt tid. Allt detta är en del i disciplineringsprocessen för att barn ska ”bli som folk”, men många gånger får strävan motsatt effekt.⁵

Hos handledaren förväntas eleverna dels förstå det viktiga i att hålla ordning och reda och således komma ihåg att ta med en egen penna till lektionen, men samtidigt är man medveten om tonåringarnas motkulturella stil. Det tar tid att komma på plats, pennor glöms trots allt och böckerna är kvar hemma etc.

Men där fröken bemöter barnen i klassen, som syndat gentemot normen, med förmaningar och höjd röst – eftersom det inträffade strider mot normen och i förlängningen kan smitta av sig och leda till individualism – bemöter handledaren de elever som strider eller motsätter sig ordning och reda med enkla argument. Eleven förväntas kunna argumentera, att kunna ta ställning.

Pennan som saknas kan inte erhållas av handledaren, eftersom då skulle trenden vara startad, och eleven får välja att antingen inte anteckna alls under lektionen och således komma efter, eller antingen samverka med annan elev och låna skrivdonet eller hämta sin egen penna från skåpet. Pennan som saknas är inte ett problem för handledaren utan för den enskilde eleven. En saknad frukt under förmiddagens mellanmål hos frökens elever är ett problem som det ägnas lång tid att diskutera och dissekera: beror frånvaron av frukt på att Pelle redan ätit upp den, och således varit dum, eller har kanske föräldrarna inte förstått att Pelle måste ha frukt med sig till förmiddagsmellanmålet? .

⁵ Ehn / Löfgren, s 53

3. Diskussion

Barnens olika mognadsgrad är enkel att urskilja bland frökens elever, medan nivån verkar jämnare hos handledarens elever. En del av de små barnen, oftast flickor, har inga problem att tidigt fungera i grupp. (Med grupp menar jag kollektivet klassen.)

För fröken är disciplinering ett viktigt verktyg för att få barnen att acceptera normer och regler i institutionen skolan. Kollektivet blir viktigare än individen och de barn som accepterar dessa projicerade normer får bättre förutsättningar att lära sig faktisk kunskap som skriva, läsa och räkna. Detta medan de, oftast pojkarna, som inte har accepterat normer och regler eller som inte förstår dessa kommer att a) få sämre förutsättningar att lära sig ovan nämnda samt b) ses som ett problem.

Eftersom alla jämförs med varandra i sin kontext skulle de barn som upplevs som stökiga i en lugn klass ses som lugna själva i en i övrigt stökig klass. Problemet är att fröken måste, utifrån de normer och krav som ställs från övriga elever, skola, föräldrar och sig själv, tillse att majoriteten av klassen tar till sig det hon lär ut. Realpolitik som innebär ett tydligt fokuserande på problemet men inte potentiella lösningar.

Frökens projicering av korrekt kultur och normer syftar till att förenkla för massan. Att få barnen att falla in i ledet, inte ifrågasätta och inte vara spontana. Viktigt för gängse normer men förkastligt ur lärosynpunkt, men frågan är hur effektiv inläringen skulle bli i en klass med tjugofem stycken sjuåriga individer? Kanske borde man erkänna från institutionen skolan att de första årskullarna inte förväntas lära sig faktisk kunskap, eftersom metodiken motverkar detta, utan att man istället just institutionaliserar barnen.

Handledarens förhållningssätt till eleverna som tänkande individer är också en projicering av normer och kultur, om än i en form som främjar inlärande och initiativtagande.

Således kan man besvara första frågeställningen med att lärare mycket väl och tydligt projicerar sina egna kulturella normer vad avser synen på lärande i allmänhet och individ kontra kollektiv i synnerhet.

Vad gäller könsroller visar undersökningen en klar skillnad i synen på genus i lågstadiet kontra högstadiet. Fröken vidmakthåller och använder sig av könsrollerna som verktyg i hennes disciplinering av eleverna. Flickorna blir föredömen och pojkarna dåliga exempel.

Kollektivtanken som sådan verkar paradoxalt nog främja motsättningar mellan könen, eller i alla fall lyfta fram dem och synliggöra dem. Genom att göra så kunde man kanske tänka sig att fröken aktivt arbetade med det som framkom för att öka förståelse bland eleverna, men det motverkar kollektiviseringen som helhet och förkastas därför, varvid könsrollerna förstärks.

Hos handledaren ses eleverna som individer vilket verkar motarbeta könsrollernas cementering och således är paradoxen ett faktum. Är individen könlös? Hur kan kollektivet bygga upp könsrollerna och individualiseringen bryta ned dem? Detta är frågor som är intressanta att fortsättningsvis besvara.

Konkluderande kan det fastställas att könsroller upprätthålls och förstärks i skolans klassrum och detta påverkar undervisningen, i frökens fall, i lågstadiet. I handledarens fall snarare motverkas könsrollers bildande och/eller upprätthållande.

4. Källförteckning

Litteratur

Björn Falkevall: *Hur formas undervisning?*, (Stockholm 1995) ISBN 91-7656-384-7

Billy Ehn / Orvar Löfgren: *Kulturanalyser*, (Malmö 2004) ISBN 91-40-63486-8

Internet

Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se>